

S potovanja v Jenou.

Spisal V. Bežek.

I.

li smo v kateri slovstveni vrsti bolj napredovali nego v potopisju? Pomislite, Levstik je še popisoval »Potovanje iz Litije do Čateža« in Erjavec »Pot iz Ljubljane v Šiško«; dandanes pa naši rojaki-turisti zajašejo bicikelj ter zdrknejo v — Kavkaz ali Pariz ali pa se vpišejo pri potovalni pisarni »Cook & Comp.« za potovanje na Severni rtič ter je tudi obširno in natančno opišejo. Če to pomislim, priznam, da se mi zdi jako neimenitno, popisovati potovanje, ki sem je napravil letos konec julija in v avgustu k pedagogičkim tečajem v Jenou, dasi me je vedla pot preko Draždan, Berlina in Lipska in nazaj preko Nürnberga in Monakovega. Hrabri me samo zavest, da sem kot pedanten šolnik potoval po načelu »festina lente«; tako sem videl in opazil marsikaj zanimivega, kar ostane prikrito očem brzečih kolesarjev in udeležnikom potovalnih družb, ki po določenem načrtu in pod točno komando posečajo obligatne znamenitosti. Kot »tintni suženj« prav živo čutim potrebo, popustiti včasih knjige, iti med ljudi ter med njimi živeti, kakor pravi Lessing. Zato pa tudi v potnem kupeju odpiram oči in ušesa ter z zanimanjem motrim ljudi in naravo, prepuščajoč čitanje in dremanje v potnem vozu blaziranim potovalcem in potnim agentom, ki polovico svojega življenja prebijejo na železnici ali parniku in svojim duševnim potrebam ne utegnejo drugače ustreči nego spotoma.

Prvi oddih od ne baš neprijetne, a vendar naporne vožnje sem si privoščil v Gradcu, ne toliko radi mladeniških spominov, dasi me je mikalo, po daljšem odmoru posetiti zopet poprišče nekdanjega »sturma in dranga«. Zdi se mi zanimivo, si zopet ogledati znana mesta po daljšem presledku, tudi zategadelj, da primerjaš njih napredek z napredkom ali nenapredkom domačega kraja, katerega razvitek ti je najbolj pri srcu.

Točk, ki tvorijo »tertium comparationis« med Gradcem in Ljubljano, je več, zlasti pa grad, reka in pa (izza zadnjih tednov) tudi električna železnica. Zlasti ta je res udarila Gradcu nekoliko velikomestnega značaja, ker je nadomestila prejšnji konjski tramvaj, ki ni bil menda nikjer tako klavrn kakor baš v Gradcu.

Z graškim gradom pa se ne da ljubljanski niti primerjati. Sedaj je ondu tudi restavracija, v kateri se prirejajo večerni koncerti, in do nje vodi celo vzpenjača z Zagatne ceste (Sackstraße). Seveda se za naprave in nasade na gradu ne briga samo občina, ampak tudi premnogi penzionisti, radi katerih se imenuje Gradec, kakor je znano, »Pensionopolis«. — Ptiče tu goje kakor nikjer, in ti morda tudi to vedo, kajti niti ne ognejo se ti, ampak ti se jim moraš. — Ravno sedaj popravljajo stolp, v katerem visi starodavna »Liesel«, ki je zvonila tudi Andreju Baumkircherju in pa Ivanu Erazmu Tattenbachu na zadnjem potu. Še vedno pozvanjajo ž njo Gradčani zjutraj in zvečer ob sedmih ter opoldne, vsakokrat menda s sto in enim udarcem.

Z nasadi na gradu je neposredno v zvezi mestni park, ki je na vzhodni strani mesta ondu, kjer je bil prej mestni jarek in zid; to je nekako tako, kakor da bi se naš Tivoli stikal z gradom. To je ugoden položaj, a občina graška stori vse, kar more, da ga izkoristi, ter se ne plaši nikakršnih žrtev. Kar milo se mi je storilo, ko sem pohajal po krasnih nasadih med neboječimi kosi in ščinkovci, ter se domislil našega zanemarjenega gradu, ki ga, zapuščenega po potresu, občina še zastonj ni marala . . .

Ne da bi jih bil potres na to prisilil, so izvršili Gradčani celo vrsto vprav monumentalnih zgradb. Semkaj štejem preobokanje Gradaščice (Grazbach), ki je prizadeval Gradcu enolike neprilike kakor Dunajščica Dunaju, zgradbo štirih krasnih železnih mostov namesto prejšnjih lesenih in na verigah, potem uravnavanje nabrežja, ki so ga že dobršen del izvršili; a v ta namen so ali še bodo odkupili in porušili celo vrsto nabrežnih hiš ob že imenovani Zagatni cesti — prav kakor če bi pri nas v Ljubljani podrli vrsto hiš tik vode na Starem trgu ali pa v Zlati luknji ter napravili odprto, široko nabrežje.

Toda dovolj hvale! Tudi Gradčani imajo svoje ribniške muhe. Preblizu je jezikovna meja, nego da bi bili napram Slovencem tako filozofsko dobrodušni, kakor so Dunajčanje napram »interesantnim« narodičem, in baš v zadnjih dveh desetletjih so postali tako strupeni in nestrpni, da so s tem pridobili svojemu mestu častni nazivek najbolj nemškega mesta; in baš v Jeni sem zvedel, da bo prihodnje leto vsenemški shod v Gradcu. In med graškimi velikonemci se s svojimi slavofobnimi predlogi posebno odlikuje rojak naš, Ljubljančan.

Vkljub vsemu napredku — našteli so pri zadnjem ljudskem štetju precej čez 100.000 prebivalcev — pa manjka Gradcu onega velikomestnega živahnega prometa, ki je pač plod velike obrtnosti,

in ravno te njemu skoro popolnoma nedostaje, izimši morda pivovarstvo. Le-to pa je tako bujno razvito (Reiningshaus, Puntigam), da preplavlja tudi naše pokrajine s svojimi izdelki in bo menda skoraj docela udušilo naše ljubljanske pivovarje, ki deloma po svoji krivdi nazadujejo od leta do leta.

* * *

Vožnja čez prepade in skozi predore semerinške je meni vedno zanimiva. To pot je bila posebno imenitna. Po mežavem, deževnem dnevu je večerno solnce prodrlo oblake, in velikanska mavrica se je razpenjala čez hrib in dol ter oblivala z najkrasnejšimi bojami Semering. — Mraz je pa bilo — konec julija! — tako kakor pri nas v Gorici meseca novembra!

Dunaju pa je bil prinesel oni dež zaželjenega hladila; toda le za malo časa, in za dva dni je solnce že zopet neusmiljeno pripekalo.

Dunaj se dobro okorišča z milijoni, ki mu jih je naklonila država za izvršitev novih prometnih sredstev, zlasti obmestne železnice. Šele zdaj se pretvarja v pravo veliko mesto. Baš v tem prehodnem štadiju pa je res silna mnogovrstnost prevoznih pripomočkov; med elegantnimi vozmi električne železnice se še vedno vrste stari vozovi konjskega tramvaja, in poleg parnega tramvaja in mestne železnice še vedno uspevajo stari »stellwagni« in omnibusi z melanholičnimi kljuseti in pa »enovprežniki« in fijakarji. Toda zdelo se mi je, da so baš izvoščeki izgubili mnogo svoje znane šegavosti in rezkosti; čutijo, da je nastopila nova doba, v kateri bodo konji po mestih samo še za luksus, in pohaja jim humor.

Najbolj je Dunaju izpremenila značaj mestna železnica, ki se je v polnem obsegu otvorila začetkom avgusta. Videti je, da vožnja po njej Dunajčanom še takisto ni prešla v meso in kri kakor ne Ljubljančanom vožnja z električnim tramvajem, vendar je promet že sedaj ogromen; neprenehoma švigajo po njej vlaki semtertja. In koliko izpremembe ti nudi v najkrajšem času vožnja po mestni železnici! Sedaj se pelješ po betoniranem predoru, v katerega eni polovici teče ukročena in utesnena Dunajščica, sedaj pod mestnimi hišami in mostovi, čez katere peljejo mestne ulice in ceste, sedaj zopet po vitkih železnih viaduktih visoko med hišami, katerim vidiš iz vagona v drugo ali tretje nadstropje, ali pa celo nad hišami. A vse to neutrudno, nepretrgano vrvenje in drevenje, voz in ljudi, ki se na videz vrši brez smotra ali se ti zdi vsaj pretirano, spremlja neizmerno bučanje, ropotanje, drdranje, žvenkljanje, piskanje in puhanje, da kmalu

želiš hipček odmora svojim izmučenim ušesom, prepričan, da je baš ta bakhanalski ropot eden izmed virov velikomestne nervoznosti. A da ti tudi oči ne morejo počivati, zato skrbe nebrojni reklamski napisi, ki ti štrle in zijajo povsod nasproti, od desne in leve, od tal in z viška, s streh in s sten, tako vsiljivo, da jih moraš hote ali nehote čitati, ter s tem trapiš uboge oči in pospešiš splošno utrujenost, ki se te kmalu polasti.

Značilno, a ne samo za Dunaj, nego za vso novo dobo, ki nam je napočila zlasti po elektriki, se mi vidi gosto žično omrežje, ki prepreza moderna mesta, in o katerem so dobili že nekoliko pojma tudi Ljubljančanje, odkar imajo telefon in električno razsvetljava in železnico. Da so raznovrstni drogovi in klini, po katerih se razpenjajo tenke in debele žice, posamič in v gostih pramenih, v nakit in okras modernim mestom, tega pač nihče ne bo trdil; a neizogibni so, in ako se poslužujemo dobrot elektrike, moramo sprejeti tudi nje zvonce in žice. —

Tu pa ne smem zamolčati, da so mnoge uredbe pri mestni železnici dunajski, n. pr. podzemeljski dohodi k posameznim tirom, svareči in orientujoči napisi, verne kopije dotičnih naprav na Nemškem, in uveril sem se na svojem potovanju, da uživajo celo manjša nemška mesta (n. pr. Draždane) že par desetletij vse te dobróte; upam, da se ž njimi seznanijo Ljubljančanje vsaj tedaj, ko se zgradi novi centralni kolodvor, pri katerem se gotovo uporabijo vsi moderni, drugod že davno uvedeni dobri izumki.

Toda velikomestno napredovanje ne prija baš slavnoznaní dunajski »dobrovoljnosti«. Ni nova tožba, da Dunaj ni več tisto veseljaško mesto, kateremu je bila namenjena Schillerjeva - Goethejeva ksenija:

»Mich umwohnt mit glänzendem Aug' das Volk der Phacaken,
Immer ist's Sonntag, es dreht immer am Herd sich der Spieß«.

O propadajoči »gemüthlichkeit« svojih rojakov jadikujejo lokalni dunajski patrijotje že desetletja; a še za mojih dijaških let ni bilo konec veseljaškega Dunaja, in dobroživčkov se tudi v srednjih slojih tačas ni manjkalo. Sedaj pa se mi je zdelo, da je Dunaj izgubil svojo tipično veselost. Morda se varam, in je to neveselo prikazen pripisovati samo poletni mrtvi sezoni. Sicer pa je resnih vzrokov zanjó dovolj: splošno propadanje narodne blagovitosti, politični boji, sedaj pa še elektrika in avtomobili! Kako naj tako konkurencó preneso izvoščeki, glavni reprezentantje dunajskega humorja! —

Veličastni Ring se je izza mojih dijaških let še bolj olupšal in izpopolnil zlasti z zgradbo dvornega gledališča in obeh muzejev ob spomeniku Marije Terezije, ki sta po obliki in vsebini res pravi svetovni čudesi. Menda je Ring najkrasnejša cesta na svetu, kajti ni ga mesta, ki bi imelo na enolikem prostoru združene vse najmonumentalneje zgradbe, ki tvorijo tak nepopisen »ensemble«. Kaj je proti Ringu toli slavljená berlinska cesta »Pod lipami!« Tudi monakovski stavbni umotvori, baš ker niso združeni v harmonsko organsko celoto, ne napravljajo tolikega celokupnega efekta kakor Ring.

* * *

Do državne meje češko-saske (Bodenbach - Tetschen) vodita z Dunaja dve tekmovalni železniški progi: državna železnica preko Brna, a severozahodna preko Znojma in Iglave; a obe vodita po pokrajinah, ki so pač plodovite in obrtne, toda jako neromantične. Zlasti nemilo pogrešaš bistrih naših planinskih voda, tekočih po širokem, belem apnenčevemrodu, ki jim daje prelepo sinjo ali modrozeleno barvo. Tudi Laba je po naših pojmihi nelepa voda. — Vozijo pa se vlaki vsaj po severnodržavni dvotirni železnici prav kakor na Nemškem po desnem tiru.

Kultura pa je tod tudi po širokih poljanah vedno intenzivnejša, in način obdelovanja opominja že na Nemško. Po nedogledno dolgih njivah, katerim se je poznalo, da so bile obdelane in obsejane s stroji, je ležalo žito, ne požeto, ampak pokošeno, ne v snopih, ampak tako, kakor je bilo padlo izpod kose.

Pozneje sem imel tudi priliko, videti take kose, ki so nalašč v ta namen opremljene z nekim nastavkom, v katerega se lovi klasje, da pada enakomerno. —

Pri Melniku pristopajo gorice k Labi in tvorijo pokrajino zanimivejšo, tembolj, ker so te gorice vinorodne in preprežene z jako skrbno obdelanimi vinogradi; saj se tod prideluje izvrstno melniško in črnoseško vino že izza časa Karla IV., ki je semkaj donesil iz svoje francoske domovine burgundske trte. —

Od Ustja (Aussig) navzdol prodira Laba skozi peščenčevo gorovje, in pokrajina postaja prav romantična, tembolj, ker dičijo ta in oni grič gradovi ali pa razvaline. To ti je slovita Češko-saska Švica. Vožnja skoz njo je zanimiva še posebno zato, ker je tudi na spremeljajoči te reki vse polno prometa in življenja. Parniki se srečavajo, bodisi osebni, ki dosti hitro vozijo, dasi nikakor ne morejo tek-

movati z brzečim vlakom, bodisi »remorqueurji«, ki za seboj vlačijo celo vrsto težko obtovorjenih ladij.

Češko-saska Švica sestoji iz peščenca pločnjaka. Le-ta, dasi sam na sebi lepo rumenobelkast, počrni na zraku popolnoma, in poslopja v Draždanah iz peščenca so počrnela, kakor da bi bila vsa sajasta po fabriškem dimu ali pa spričo kakega požara. Vendar je radi lahkega obdelovanja jako poraben za zgradbe, in premnogo je ob bregovih Labe kamenolomov, iz katerih spuščajo peščenčeve skaline kar k čolnom kraj reke.

Mogočni skladovi peščenčevi, ki se dvigajo ob obeh straneh Labe, pa so prepokani navpično in počrez ter tvorijo često fantastične oblike, stebre, stene, oboke in nasipe, in ni ti treba niti pri belem dnevu dosti fantazije, da se ti zazdi pri marsikaterem ovinku Labe, da so na tem ali onem strmem obronku podrtine kakega viteškega gradu. Semtertja se take razpoke razširijo ter tvorijo soteske, kakor je naš Vintgar, n. pr. pri Herrenskretschnu. Zato pa tod vse mrgoli turistov, in premnogo srečaš tod v ferialnih mesecih učiteljev in dijakov z nahrbtniki in potnimi torbami. Sploh sem tukaj in po Turinškem lesu videl mnogo pešpotnikov, tudi ženskih; temu sem se čudil, ker je pri nas prišlo pešpotovanje že toliko iz mode, da se še gorskim vaščanom zdiš neimniten, ako se ne pripelješ s kočijo ali vsaj z bicikljem.

S krasno prirodo se tod druží cvetoča obrtnost, ki žal zapušča tudi zle sledove: premogov dim in prah, katerega sem bil po Nemškem vedno ves poln po koži in po perilu.

Ker je vožnja s parnikom tudi navzdol dosti počasna, rad stopiš zopet v vlak, zlasti ker je prirodnih čarov kmalu konec. Jaz sem porabil parnik od Tetschna do Schandaua; tako sem opravil tudi na parniku carinsko revizijo svoje prtljage, ki je tu manj nadležna nego v vlaku.

Izstopivši v Schandauu, sem bil torej »im Reich der Gottesfurcht und frommen Sitte«, in zategnjeni glasovi saskega narečja so me pozdravili. Da se pa bližam rajhu, sem občutil že v Tetschnu, kjer se ti že vsiljujejo sledovi Bismarckovega kulta. Ponosno-porogljivo so nama (mojemu tovarišu in meni) pokazali ondodni lepi grad grofa Thuna, »ministra § 14.«, ter nama povedali, kako mu je nekdo napisal na grajsko steno z velikanskimi znaki: »§ 14.« Znana nemška rezkost pa se nama je predočila v Schandauu že takoj na železnici. Ravno na železnici pa se pojavlja — to je treba priznati — jako ugodno kot preciznost, ki je napram potnikom včasí res že

skoraj odurnost, a je »conditio sine qua non« za točnost prometa; a zaman je iščeš na naših železnicah. Privadil sem se pa v nekolicah tednih disciplini na nemških železnicah tako, da se mi je po povratku na Tirolsko mehkobnost naših železniških uradnikov zdela naravnost malomarna popustljivost.

* * *

Čas, kolikor sem ga bil odmeril Draždanam, sem posvetil skoraj ves prekrasni galeriji, ki je kar mrgolela — bilo je v torek — tujcev, zlasti Angležev. Kot zgodovinsko spominščino naj navedem, da je to slikarsko zbirko občudoval že mladi Goethe, ki je bil nalašč zato prišel semkaj iz Lipska po napotku slikarja Oeserja. — Že po površnih vtiskih sem se prepričal, da so Draždane veliko svetovno moderno mesto, opremljeno z vsemi ugodnostmi novodobnih prometnih sredstev. Niti niso Draždane brez prirodnih čarov kakor druga velika mesta v nemški nižini; saj jih presekava živahna in prometna Laba ter obkrožujejo skrajnji griči Lužiškega gorovja.

Na železniški progi, ki vede čez Dobrilugk(!) v Berlin, pa hitro izginejo tudi zadnji sledovi pokrajinske romantike, in objema ti oči ob desni in levi enolična planjava, ki očem bolj neprijetno de nego najnerodovitnejši Kras. Niti niso te valovite ravnine vseskoz plodne. Z velikanskimi njivami in travniki, ki so bržčas lastnina oblastnih pruskih »junkerjev« in »agrarcev«, se vrste malovredni gozdiči samih brez in borovcev, ki le za silo prikrivajo nerodovito puščavo ter te spominjajo na gozdne nasade na Kamenem polju pri Dunajskem Novem mestu; in zopet slede mala jezera in lokve, baje ostanki nekdanje ledniške dobe, ki je ustvarila tudi severno-nemško jezersko ploščino. Z belo glinasto sipino, iz katere žgo opeko za premnoge opečne stavbe (t. j. z licem iz neometane opeke), se menjava črna prst, iz katere režejo šoto kakor na Ljubljanskem barju. —

Rekli smo, da ta proga drži čez Dobrilugk (Dobri Log); tudi imena drugih postaj in postajic, mimo katerih beži brzovlak, se ti zde slovanska. I seveda; saj leti naš vlak skozi ozemlje Lužiških Srbov.

Na obzorju se pokaže semtertja kak mlin na veter s četverimi velikimi vetrnicami; toda vrtel se ni nobeden, ker je bilo brezvetrije.

Vlak po docela premi črti leti kakor ptič, a vožnja je vendar dosti tiha in gladka, kar je zavisno, kakor je znano, od mnogih činiteljev: ne samo od voz in koles, ampak tudi od tira, kako je

položen, in od posameznih plesem, kako so sklopljena. Vse to je menda tu bolj skrbno pripravljeno nego pri nas, kajti včasih se ti zdi, kakor da vlak ne drdra, ampak da polzi ali drsi, dasi z neznansko hitrostjo. Samo na postajah, na katerih se ne ustavi, in kjer preskakuje iz tira v tir, kolebajo vagoni s toliko silo semtertja, da meniš, zdajci skočijo iz tira, in potem pojde vse na drobne kosce. —

Množili so se znaki, da se bliža veliko mesto: tvorniški dimniki na obzorju in tvornice, zgrajene iz neometane, temnordeče opeke, križajoči in spajajoči se železniški tirovi, katerih je naposled narasla nedogledna vrsta, in po njih smo skakali iz tira v tir, da se je vlak zibal kakor ladja na valovih. Velikanska opekasta rdeča poslopja — tvornice in kasarne — so švigala mimo nas. Naposled se ustavimo na Anhaltskem kolodvoru; kajti centralnega kolodvora Berlin takisto kakor Dunaj nima. —

Ako ne posečaš velikih mest zgolj za zabavo in ti je vrhu tega ne preobilo odmerjeni čas dobro izkoristiti, tedaj moraš vsako mesto takorekoč z orožjem v roki naskočiti in si ga osvojiti. V orožje ti je Bädeker ali kak drug »kažipot«. Pri tem se moraš zadovoljiti s splošnim vtiskom, ki ti ga napravijo kraj in ljudje, ter omejiti pozornost na one objekte, po katerih se dotični kraj zlasti odlikuje. — Naskok na Berlin sva izvršila s tovarišem na ta način, ki bi ga vsakemu pri posečanju tujih velikih mest priporočal. Takoj pri izhodu s kolodvora sva si vzela pri redarju pločevinasto ploščico, na kateri je bila zabeležena številka izvoščeka, ki sva ga morala poiskati pred kolodvorom ter mu izročiti ploščico. Brez redarjeve ploščice ne dobiš fijakarskega voza — droschke jih imenujejo Berlinci, in vsaka ima svoj »taksameter«, ki avtomatski naznanja tarifo. Dala sva se peljati v bližnji nama iz Bädekerja znani »hôtel garni«, t. j. hotel, v katerem razen zajtrka ne dobiš druge gostilniške postrežbe. A čedno sobico, res, da v III. »etagi«, dobiš za dve marki, toda s pogojem, da zajtrkuješ v hotelu, a zajtrk stane 75 pfenigov. Ako ne zajtrkuješ, plačaš malo več stanarine.

Prva najina pot je bila na slavno cesto »Pod lipami«; o vtisku, ki ga je na naju oba napravila, ko sva jo primerjala z dunajskim »Ringom«, sem že govoril, ter tu ponavljam: vsem berlinskim zgradbam — med njimi je pač najkrasnejša nova državna zbornica z Bismarckovim letos razkritim spomenikom — manjka onega umetniškega »ensembla«, ki ga občuduješ na »Ringu«. Umetniški užitek ti pa tudi motijo oni premnogi spomeniki, katerih znani in neznani junaki — pruski kralji in generali — se ti predstavljajo na konju

in v vojaški opravi ter te pri vsakem koraku spominjajo, da si v glavnem mestu novodobnih Špartancev. — Vendar je videti v nekaterih rečeh Berlin velikomestnejši nego Dunaj, n. pr. glede prodajalnic in njih izložb. Tako zaman iščeš na Dunaju prodajalniške hiše, katere celo pročelje od strehe pa do tal bi bilo stekleno; te velikanske steklene stene se vsak dan snažijo na iztegljivih lestvah, kakršne rabijo gasilcem. —

Tipične Pruse, kakršen pravijo da je bil Bismarck, sem si jaz vedno predstavljal kot visokorasle, krepke, belokožne in plavalase ljudi. Nisem se motil; taka je vobče pruska rasa, po katere žilah teče pač manj nemške nego slovanske in pa staropruske krvi. Toda poleg tega srečavaš premnogo ljudi, ki se ne ujemajo z označenim tipom, ljudi slovanskega in romanskega (francoskega) izraza; gotovo je med njimi mnogo tujcev, zlasti Poljakov, a francoski tip je morda lasten potomcem premnogih francoskih priseljencev izza verskih bojov na Francoskem (hugenoti!), izza Friderika II., kateremu so bili Francozje na srce prirasli, ter izza francoske revolucije (emigrantje!). — Značaja se mi zde Berlinci resnobnega, morda celo osornega, toda napravljali so name vtisk, da se na njih besedo moreš zanesti; in med natakariji in drugimi javnimi služječimi osebami nisem opazil tistega prežanja po bakšišu, ki ti greni potovanje po naših krajih in tudi po južnem Nemškem. —

Pruska ni samo vojaška, ampak tudi redarska država in sploh država uniform, katerih v Berlinu kar mrgoli; tudi izvoščeki so uniformirani, in bistvo njih uniforme je črn ali bel cilinder. Da tedaj vlada po mestu strog red in vzorna snaga, se razume samo ob sebi. Beračev ni videti nič, dočim se v Monakovem že pojavljajo, vsaj v cerkvah in v njih bližini. Vzorno čistoto sem našel tudi v velikanski centralni tržnici, v kateri so me zlasti zanimale velike posode z živimi ribami, ki jim je po ceveh vedno dotekala sveža voda. Zato pa se mi je zdelo čudno, da so baš tedaj berlinski časniki tožili, da je Spreva tako nesnažna, da ribe trumoma umirajo. —

Velikomestna zabavišča nimajo skoraj nič več značilnega, ampak so postala že skoro čisto mednarodna; zato jih tudi prijatelj in jaz nisva posečala; a kolikor sva jih slučajno mimogrede videla, nama niso prav nič imponirala. A ko sem v Monakovom nekemu Berlincu trdil, da se glede ljudskih zabav Berlin pač ne more meriti z Dunajem, se je mož razgrel ter ves navdušen govoril o berlinskih zimskih in poletenskih zabaviščih ter o Wolzognovem »Ueberbrettlu«, ki je res neka posebnost berlinska, a pravzaprav tudi nič družega

nego nekak »variété«. Pač pa sem s tovarišem prisostvoval vojaškim paradam na dvoru, ki se vrše točno ob 12¹/₄ uri, in po katerih vojaška godba igra eno uro na prostem trgu. Naju složna sodba je bila, da so naše vojaške godbe vsekakor boljše, a pruske igrajo nekako medlo in imajo tudi drugače ubrana godala (tudi cimbele). Pri defiliranju pa se nemški vojaki še bolj razkrekavajo nego naši, in kar smešno je, kako noge od sebe mečejo. Poleg bobnarjev spremljajo korakajoče vojaške oddelke tudi piskači, ki povečujejo efekt bobnov, svirajoč priproste koračnice. Domislil sem se nehoté »turške muzike« nekdanjih »Landsknechtov«, ki sem jo videl in slišal v nekem zgodovinskem izprevodu v Gradcu. A godbo imajo tudi še konjeniški polki; videl sem jo na čelu ulanskega polka, ki je v največjem dežju, z izpranimi zastavicami, jahal korakoma menda v kasarno, a godba mu je svirala. — Z mojimi pojmi o pruski rezkosti se tudi ni ujemalo, da vojaki stoje na straži tako nekako malomarno, puško, katera nima nič jermena, prekladajoč z rame na ramo; tudi nagovoriti jih smeš na straži, in prijazno ti odgovore.

Znano je, da se Berlinci tudi odlikujejo po svoji govorici, ki se že nagiblje nižji nemščini, a priznati moram, da sem jih laže razumel nego Sase v Lipsku in Jeni. —

»Altri paesi — altri costumi«; ta resnica zadeva tudi hrano, in potniku se je treba v vsakem kraju nekoliko asimilirati tuji kuhi; vsekakor je taka pokoritev po načelu: »Si Romae vivis, Romano vivito more!« pametnejša, nego da bi iztikal po gostilnicah, kjer pripravljajo jedi tako, kakor si jih ti vaje doma; kajti take kuhinje v tujem kraju vendar ne morejo popolnoma obvarovati svojega značaja ter proizvajajo potem nekako mešanico, ki ti še manj prija. V Berlinu jej po berlinski. Seveda se tu marsikaj drugače kuha kakor pri nas. Goveja juha (bouillon) ni tako obligatna kakor pri nas, a navadna njih juha je menda pripravljena največ iz raznih zelišč, in zelišča tudi po njej plavajo. — Brez omake ni nobena pečenka, ponujajo jo celo še posebe v skledicah. Goveje pečenke ne špogajo dosti, tembolj čislajo ribe in svinjino, med kuretino pa zlasti gosi; saj se pripisuje Berlincem izrek: »Eine jut jebratene jans ist eine jute jabe jottes«!

Vprav neizogibno pa je surovo maslo; prineso ti ga k zajtrku s kruhom, opoldne za »desert« s sirom, za južino na kruhu z gnjatjo ali brez gnjati. To so tisti »obloženi kruhki« — »belegte Brötchen« —, ki jih dobiš povsod in v vsakem času. Ker zauživajo Nemci toliko surovega masla, ni čudo, da ga tudi veliko ponarejajo iz tolšče, tako ime-

novano margarinsko maslo. Šele tu v Berlinu se mi je razbistrilo, zakaj se je bil nekđaj tako srdito boj za zakon o margarinskem maslu, ki določuje, naj se le-to sme prodajati le kot umetna jestvina z izrečnim pristavkom, da je margarinsko. No, jaz sem se tudi sam uveril, da margarinsko maslo ni pristno maslo, kajti njega zauživanju pripisujem, da sem si v Jeni korenito izpridil želodec, ki je proti margarinu tako krepko reagiral, da sem že mislil, da bom moral pred časom otresti nemški prah s svojih črevljev.

Jako ugodno zlasti za tujca pa je to, da dobi opoldne v najboljših restavrantih kosilo (menu) za stalno ceno, za 1 marko n. pr., že precej dobro. Za 1 marko in 25 pfenigov sva obedovala s prijateljem na Friedrichovi cesti dosti opulentno; bilo je petero jedil, a pri vsakem obhodu si lahko volil med dvema ali tremi jedmi. Tudi večerja se dobi ponekod za določeno ceno in z določenimi jedmi; Nemci imenujejo to »Stamm«. Tudi pri kolodvorskih bufetih so povsod izpostavljeni ceniki, ki te obvarujejo tistega odiranja, ki je pri nas običajno zlasti na železnicah. Celó nagrade pri posečanju muzejev, zbirk, poslopij vladajočih rodbin imajo svoj »prix fixe«, in najdeš ga natančno zabeleženega v vsakem kažipotu. Torej celo bakšiš je pod redarsko kontrolo, in tako je tujcu možno, pri svojih obhodih si napraviti vsaj približen proračun. In zato je vobče resnična trditev, ki sem jo že često čul, da na Nemškem marka toliko zaleže kakor pri nas goldinar. —

Ker smo se že doteknili — last, not least — kulinarskega vprašanja, naj še rečemo katero o pijači. Domači proizvod po severnem in srednjem Nemškem je »Weißbier«, ki se v Berlinu pretežno vari iz pšenice (»Berliner Blonde«). Varijo ga tudi po manjših krajih, da, celo po vaseh, često v občinskih pivovarnah, a donašajo ga gostom tudi v lesenih, znotraj s smolo prevlečenih vrčih. Jaz se mu nisem mogel privaditi, a Prusi ga pijo kaj radi, tudi namešanega z malinovcem. Videl sem pri Potsdamu mater z otroki piti tako rdečkasto mešanico iz ene široke steklene čaše. — Sicer pa poleg monakovskega piva vzdržuje častno mesto plzensko pivo. Koliko se je že agitiralo s šovinistično-narodnega stališča proti plzencu; v kolikih nemških mestih ga izkušajo ponarejati, pa ne gre in ne gre. — Vino se seveda ne prodaja drugače nego v steklenicah; dobro je pač — večinoma rensko, vsaj po imenu — a drago kakor žafran, in treba je bilo krotiti vinsko poželjivost.

* * *

Berlin ni umetniško središče nemško, dasi ima krasne galerije slik in kipov, pač pa je znanstvena centrala nemška in ima znanstvene zbirke, s katerimi tekmuje z vsemi svetovnimi mesti. Egipčanski njegov muzej je menda najbogatejši, in njegov akvarij za neapolskim najimenitnejši. Takisto zoološki vrt berlinski nadkriljuje schönbrunnske zverinjake, zlasti glede načina, kako se umetno bivališče v zverinjaku izkuša prilagoditi naravnim živlenskimi pogojem vsakere živali in po možnosti imitirati prirodno nje bivališče. V Schönbrunnu tudi še sedaj prevladujejo omrežene kletke, za katerimi rjovejo in groze ali pa javkajo in cvilijo in čivkajo prostosti oropane hodeče, leteče in lazeče zveri. V berlinskem zoološkem vrtu pa je neizogibno omrežje vsaj drapirano s skalovjem in grmovjem, s kaskadami in vodometi, in razdelitev živali po kontinentih je karakterizirana tudi po poslopjih, sezidanih v slogu dotičnih zon (prim. egiptovski tempelj in indijsko pagodo).

* * *

S prirodnimi čari se Berlin ne ponaša in tudi okolica njegova ne; tembolj te iznenadi bližnji Potsdam, druga prestolnica, oddaljena od Berlina kakih 20 km. Lep, solnčen dan je bil, ko sva ga posetila s tovarišem. Kako dobro je dela najinim po velikomestnem hrupu izmučenim živcem šetnja po prekrasnem parku. Kako bi se bil mogel nadejati sredi enolične berlinske planjave tako mičnih, sočnozelenih gričev, a med njimi sinjih jezer, po katerih sva se vozila nekoliko s parobrodom, a nekoliko naju je veslal — seveda po stalni tarifi — čolnar prav do sredi Potsdama. V Potsdamu pa je konec prirodne iluzije; tu prevladuje zopet vojaštvo — tu je do kakih 10.000 mož posadke — in vojaški spomeniki. Grad Sanssouci pa te spominja Schönbrunna in indirektno tiste dobe, ko je bila nemškim knezom vzor sijajna razkošnost francoskega dvora.

Kako je prusko nemštvo, sedaj glavni steber nemške velesile, skozinsko zgrajeno na slovanskih koleh, o tem me je poučil zanimiv primer. Tik Potsdama, ki je druga prestolnica nemškega cesarstva, je samosvoja občina — Nova ves — (Nowawes pišejo Nemci); a na svarilni tablici, kakršnih je po Nemškem vse polno, grozečih globo toliko in toliko mark za ta in ta prestop, je podpisan občinski predstojnik kot »Bürgermeister von Nowawes-Neudorf!« Odkod prevod poleg izvirnika? Ali je ostanek nepretrgane slovanske tradicije, ali je napravljen šele v najnovejšem času? — Sicer pa je tudi Potsdam slovanskega izvora; omenja se v obliki »Postupimi« v neki listini iz l. 993.

* * *

Ko sva si s tovarišem Berlin vsaj za silo ogledala, sva se razstala; on je odšel na Dansko in Norveško, a jaz preko Lipska v Jenou.

Vreme se je začelo krhati, in zdajpazdaj je močan veter škropil deževne kaplje na kupejna okna. Tiste pošastne mlinske vetrnice so se sedaj vse vrtele; in imele so menda tudi opravka, ker je bila ravnokar — bilo je v začetku avgusta — žetev dovršena.

Železnica v Lipsk drži čez Wittenberg, kjer prekorači Labo, ki je ondod že dosti mogočna. Rad bi se bil ustavil, če bi bil utegnil, v Wittenbergu, slavnem torišču Luthrovega in Melanchthonovega delovanja, kjer so se šolali tudi naši rojaki (Bohorič!) in kjer je izšel Dalmatinov prevod celega sv. pisma in Bohoričeva slovnica »Arcticae horulae«. Sicer pa je pokrajina na tej progi takisto nezanimiva, brez prirodnih čarov kakor med Draždanami in Berlinom: enakomerna, semtertja nekoliko valovita planjava, v kateri tvorijo edino izpremembo mlini na veter in pa tvorniški dimniki. To je tista zgodovinsko imenitna ravan, na kateri je bil poražen Tilly, kjer je v zmagovitem boju padel Gustav Adolf, in kjer je v gigantski borbi podlegel Napoleon premoči združenih sovražnikov. A vsa ravnina je gosto posuta z nerazrušnimi spomeniki slovanskih grobov — s slovanskimi krajevnimi imeni. In saksonsko narečje samo, ki se odlikuje po posebnem naglaševanju in pomešavanju mehkih in trdih soglasnikov, ne priča li, da njega govorilci niso pristni Nemci nego ponemčeni Slovani? In če bi kdo še o tej resnici dvomil, naj pomisli, da so baš Saksonci na glasu spričo svoje vpljudnosti in krotkosti — lastnosti, po katerih se pristni Nemci ne odlikujejo.

Tudi Lipsk sam je slovanskega izvora; ustanovili so ga v VII. ali VIII. stoletju slovanski ribiči tamkaj, kjer je dandanes vhod v Rosenthal (na severozapadni strani mesta). To priznavajo Nemci sami, in velikonemški pesnik Arndt nazivlje Lipsk v pesmi »Die Leipziger Schlacht«: »O Leipzig, freundliche Lindenstadt«. Dandanes pa je Lipsk tretje največje mesto nemško ter šteje s predkrajci vred, ki si jih je priklopil, do pol milijona stanovnikov. Da je opremljen z vsemi novodobnimi prometnimi sredstvi (dvojna električna železnica, »droške« s »taksometri« i. t. d.), se pri takem odličnem trgovskem mestu razume ob sebi; kajti Lipsk zavzema še dandanes vsekakor prvo mesto v knjižni trgovini, in njegovi sejmi (o Veliki noči in o sv. Mihelu) so še dandanes tako imenitni, da zanje obstoje posebne odredbe mestnega predstojništva. Glede umetniških zbirk se pač ne more meriti niti z Monakovim niti z Berlinom niti z Draždanami;

toda poleg monumentalnih zgradb izza zadnjih let (vseučilišče, novo gledališče, glavna pošta, Grassijev muzej, nova borsa, kristalna palača, državno sodišče itd.; zlasti je ž njimi okrašen velikanski Avgustov trg) je posebno notranji najstarejši del mesta imeniten po prastarih, celo iz srednjega veka ohranjenih stavbah, po katerih se Lipsk izmed nemških mest poleg Norimberka menda najbolj odlikuje. Takoj prvi večer po svojem dohodu, ko sem ogledoval v ne baš prebistri razsvetljavi tamošnja črnikasta poslopja notranjega mesta, sem slučajno prišel mimo gostilnice, katere napis me je kar elektrizoval: »Auerbachs Keller«! Torej to je tista Auerbachova klet, že davno mi znana iz Goethejevega Fausta! Ogledujem natančneje in čitam vrstice: »1525 Doctor Faustus zu dieser Frist aus diesem Keller geritten ist«. Vstopil sem, in dasi nisem slep oboževalec nemške Muze, me je vendar pretresla nekaka sveta groza, ko sem ogledoval zakajene podzemске prostore, v katerih so prišepetavali vinski duhovi mlademu Goetheju skrivnostne misli ter vdihavali one podobe, ki jih je utelesil v Faustovem I. delu. S koliko svečanostjo sem v tej razpoložitvi použil steklenico renškega vina — niersteinca — to si lahko vsakdo misli. Vendar mi je grenila užitek nekaka zavist; čemu se navdušujem ob slovstvenih svetinjah naroda, ki nam odreka celo pravico do obstoja?! A tolažila me je zopet misel, da kozmopolitični Goethe, da bi od mrtvih vstal, sam nekaterih nestrpno prenapetih rojakov ne bi več poznal; saj on je z zanimanjem sledil tudi razvitek slovanskih literatur (češke in srbske) ter velikosrčno pripoznaval, da poleg mogočnih hrastov tudi lahko uspevajo ponižni grmiči . . .

Vljuden natakari mi je hitel pripovedovati, da iz Auerbachove kleti — sezidal je dotično poslopje dr. Henrik Stromer iz Auerbacha l. 1530.—1538. — vodita dva podzemeljska hodnika v Pleišenski grad (Pleišenburg) in v Pavlinsko cerkev; pokazal mi je tobožnji vrč, iz katerega je dr. Faust pil, ter sod, na katerem je jezdil iz kleti, potem kupico, iz katere je Goethe vino pil. Tudi Goethejeve rokopise, podobe i: dr. so mi pokazali ter mi predložili knjigo za tujce, ki je znamenita po premnogih beležkah imenitnih mož v poeziji in prozi . . .

Še veliko drugih stavbnih znamenitosti hrani notranje mesto, ki je primeroma majhno; zaradi tega si jih lahko ogledaš v prilično kratkem času. Tudi jaz sem si ogledal, s kažipotom in mestnim načrtom v roki kakor kak Anglež, vsa tista poslopja, s katerimi so sklopljeni spomini slavnih slovstvenikov nemških (Luther, Gellert, Gottsched, Lessing, Goethe, Schiller, Jean Paul . . .) in drugih zgo-

dovinskih oseb (Peter Veliki, Karel XII., švedski kralj, Friderik II., Jérôme, brat Napoleonov, Napoleon sam i. t. d.).

Malo težje mi je bilo najti »Schillerjevo hišo« v Gohlisu. Niti ljudje v bližini niso vedeli zanjo, in šel sem mimo, ne da bi jo bil opazil; tako neznatna in prikrita je med novodobnimi hišami, ki so Gohlis, nekdanjo vas, popolnoma izpremenili v velik mestni predel, in med katerimi je le še malo ostankov iz Schillerjeve dobe, nekaj koč in vrtov, med njimi tudi Schillerjeva hiša in nje soseda, bajtica, katere stanovnik, »Georg Hieronymi, Schuhmacher-Meister«, je obenem vodnik in čuvaj Schillerjeve hiše. Neko Schillerjevo društvo jo vzdržuje kolikor mogoče takšno, kakršna je bila za bivanja pesnikovega, ki je bil tu gost prijatelja Körnerja (očeta Teodorja Körnerja). Kako borna je! Vsaka kmetiška hiša ima dandanes več komforta, in vendar je bil Schiller v svojih dveh podstrešnih sobicah tako srečen, da je tu zložil »pesem o veselju«, kakor veli tudi na vnanji prednji steni vzdana plošča: »Hier wohnte Schiller und schrieb das Lied an die Freude.« Na Schillerjevo bivanje spominja tudi »Poetenweg«, ki pelje po Gohlisu za hišami in vrtovi po takšnih travnikih, kakršni so v Mestnem logu pri Ljubljani; namaka jih dolgočasna Pleiša (dotok Elstre), ki tako po polzevo leze, da moraš dalje časa opazovati, da ugameš, na katero stran teče nje umazana voda. In ta prirodni »milieu« je zadostoval ognjevitemu Schillerju, a Bakhovo pijačo mu je moralo nadomeščati plehko lipsko pivo, »Gose« imenovano, ki je za Lipsk takisto značilno kakor »belo pivo« za Berlin ali za Lichtenhain pri Jeni; po njem sluje zlasti od Schillerjeve hiše ne posebno oddaljena gostilnica »Eutritzscher Gosenschänke«.

* * *

V Jenou sem se odpravljaj v nedeljo dne 14. avgusta. Prej ta dan in zvečer je izdatno deževalo, a jutro je bilo megleno, in vožnja čez Lipsko polje proti turinški Zali (Saale) me je živo spominjala vožnje po Ljubljanskem barju, samo da je ondi obrtnost doma, ki je na našem barju kar nič ni. Hladno pa je bilo takor kakor jeseni. Toda megla se je jela dvigati, in vožnja po zalski dolini je bila prav prijetna.

Le-ta se zdi severnim in srednjim Nemcem, ki v svojih nazorih in zahtevah glede pokrajinske lepote niso baš razvajeni, silno romantična, in opevajo jo z navdušenimi ditirambi; mi, »planinski Hrvatje«, ki v tem pogledu nismo tolikanj skromni, bi ji kvečjemu pripoznali, da je prijazna, mična; toda z lepo naravo se tu druž

cvetoča kultura, vzorno poljedelstvo in pa krepko razvita obrtnost. Z le-to pa čudno kontrastujejo razvaline nekdanjih viteških gradov, ki jih je vse polno na gričih tod po Turingiji, a njih govornica je jasna: cum tacent, clamant. Otožno se spominja njih prošle slave narodna pesem:

»An der Saale hellem Strande
stehen Burgen stolz und kühn.
Ihre Dächer sind gefallen,
und der Wind streicht durch die Hallen,
Wolken ziehen drüber hin.«

In neka druga pesem veli:

»Auf den Bergen die Burgen,
im Thale die Saale! . .

Železnica po zalski dolini se pri Großheringnu odcepi od glavne proge, ki vodi čez Weimar in Erfurt proti zapadu. Izprovesti mi je bilo le še par kratkih postaj. Pri Dornburgu, malem weimarskem mestecu, me je opozoril ljubezniv Saksonec v malo razumljivem govoru na tri gradove, ki se vzdigujejo na strmi skali; izmed njih je bil severni že za Otona I. cesarski dvorec, a v južnem je bival nekaj časa Goethe. Pozneje sem posetil iz Jene dornburške grajščine ter občudoval krasne terase s prelepimi nasadi (rožami) in čarobnim razgledom; v Goethejevem stanovanju pa mi je postaren zgovoren čuvaj razkazal vse znamenitosti, ki spominjajo na Goethejevo bivanje in ki se po možnosti ohranjajo, med njimi tudi primitiven klavir — spinet — na katerega je igral Goethe. —

Sledili sta še postajici Porstendorf in Zwätzen, potem pa je izprevodnik zaklical: »Jena!« (Konec prih.)

Pesem.

In ti bori, ki svečano
zvezdam se priklanjajo,
in te zvezde v sinjem etru,
kdo ve, kaj mi sanjajo ...

In prelestne misli moje,
kdo ve, kam mi plovejo —
in ta lepa, mehka čuvstva,
ah, kako se zovejo?

Vida.

S potovanja v Jenou.

II.

Spisal V. Bežek.

»Donnerstag nach Belvedere, Freitag geht's nach Jena fort:
Denn das ist, bei meiner Ehre, doch ein allerliebster Ort«.

Goethe, »Die Lustigen von Weimar«.

Ko sem prišel v Jenou dne 4. avgusta t. l.¹⁾, so bila seveda že prenehala vseučiliška predavanja; tōda dijakov velikošolcev je bilo mesto še vse živo, in povsod si srečaval mladeniče znanega nemškega dijaškega tipa: z mrkimi očmi, od pijače zabuhlimi, po mnogih dvobojih in menzurah razrezanimi in zakrpanimi obrazi; a njih pestre čepice in takisto pestri oprsni trakovi bi ti bili, da si znal tolmačiti boje, razodeli, pripada li njih imenitni nosilec starodavni Arminiji ali ponosni Tevtoniji ali rogoborni Normaniji ali pa nepremagani Germaniji ali Frankoniji ali Turingiji ali Saksoniji ali Guestphaliji.

Ravno tačas — o mojem prihodu — so obhajali Germanci menda imenitno slavje. — Počival sem, utrujen od dolge vožnje, popoldne v svojem hotelu; kar me zbudi prava pravcata turška godba, ki jo je spremljal velikanski trušč in hrup. Planem pokoncu, in ravnoprav sem še prišel na Trg (Marktplatz), da sem videl vsaj del izprevoda. Nepretrgana vrsta dvovprežnih, deloma jako staromodnih kočij — menda so jih bili spravili skupaj, kolikor jih premore Jenou — se je pomikala mimo rotovža po ozkih ulicah na Löbdergraben proti Paradižu, ki je Jenčanom to, kar Ljubljančanom Tivoli, in potem čez Zalo po Streliškem mostu na Strelišče (Schützenbrücke, Schützenplatz). V vozovih so se prešerno iztezali junaški Germanci in povabljeni njih gostje Arminci, Tevtonci itd. Nekateri so bili že popolnoma »trdi«, drugi so bili še grozno podjetni in so peli svoje dijaške pesmi — ne peli, ampak vpili in rjovel. In tuintam je sedela med temi bakhanalije uganjajočimi burši kaka mlada dama; in te gospice niso bile niti sramežljive ali ogorčene radi dijaške razuzdanosti, nego — horribile dictu! — so se dale objemati in so celo same objemale svoje tovariše. Oj »Gottesfurcht in fromme Sitte«, kje sta, sem si mislil. Toda, da niti za trenotek ne vzamem

¹⁾ Ne dne 14. avgusta, kakor je bilo pomotoma tiskano v zadnji številki na str. 711.

časti nemškemu dijaku, naj takoj pojasnim, da tiste dame so bile — našemljeni dijaki; gotovo so te vloge izvrševali najmladostnejši izmed njih, kajti njih »teint« je bil res tako nežen kakor mladih gospic; a žensko kretanje so oponašali tako spretno, da so me ti glumači nekaj časa varali. Sedaj si lahko mislite, kako sem se zgražal nad toliko brezstidnostjo, ki se tu dogaja in dopušča pri belem dnevu, v nedeljo popoldne na javnem prostoru, in za izprevodom se drevi in ga spremlja z grohotnim smehom in vpitjem ne le srborita mladina in nižje meščanstvo, ampak tudi boljše, odlično občinstvo in celo strogi redarji, ne da bi konec storili temu škandalu. No, kmalu sem uvidel svojo zmoto ter se tudi sam smejal burkam jenskih dijakov in se čudil njih glumaški spretnosti. Posebno smešen je bil dijak, ki je peš spremljal kočijo. Preoblečen je bil za redarja iz starih časov, za »polipa«, s staromodno uniformo in starinarsko sabljo; sedaj je zaostal za vozovi, red napravljajoč med množico, zlasti med poredno mladino, ki se je drevila za njimi, sedaj je zopet stekel s svojimi suhimi, dolgimi kraki za kočijami, ki so mu bile med tem že daleč ušle.

Toda motil bi se, kdor bi mislil, da so vsi ti »burševci« tako dobrovoljni — »gemüthlich«. Bil sem takoj potem priča prizoru, ki mi je jasno pokazal, do kolike surovosti tira sistematična gojitev »krokanja« po nemških dijaških družbah. Imeli so dijaki pijačo tudi v vozovih ter se nalivali; vsak hip so dali ustaviti kočije ter so izstopili in zopet vstopili. Pri neki taki priliki pristopi neki burševец z vrčem v roki k mirnemu meščanu, ki je z drugimi vred zijala prodajal, ga vprašal, je li povabljen na slavnost ali ne, in ko je le-ta odkimal, da ni, ga je z vrčem udaril po čelu, da se mu je takoj kri udrla. Prišel je pač takoj redar, in odšli so vsi trije. Kako se je stvar završila, ne vem; a ta mučni prizor me je navdal z novim ogorčenjem proti burševcem. Pustil sem nje in njih pustni izprevod ter krenil v restavracijo v Paradižu tik Zale, kjer je bilo vse polno nedeljskega občinstva, kakor na Koslerjevem vrtu v Šiški pri Ljubljani ob nedeljah in praznikih. Prisedel sem k mizi, pri kateri je sedel preprost, prijazen Saksonec s svojo rodbino. —

Bučno slavje na Strelišču, spremljano od meščanske godbe — kajti Jenčani imajo poleg vojaške kapele tudi svojo mestno — je menda trajalo celo noč ter se nadaljevalo drugi dan v Wenigenjeni, t. j. predkraju jenskem s 4000 prebivalci na desnem bregu Zale. Wenigenjena je nemškemu buršem posebnega pomena. V sedanjem rotovžu — rotovž in rotovško klet (Rathhauskeller) ima na Nemškem

že skoro vsaka večja vas — je bila nekdanj gostilnica »Pri jelki« (die Tanne), in tamkaj je bilo ustanovljeno l. 1815. prvo nemško burševsko društvo; tamkaj je zložil Goethe balado »Erlkönig«, in v cerkvi v Wenigenjeni se je poročil Schiller l. 1790., tačas izredni profesor zgodovine na vseučilišču v Jeni. —

Krokajoči Germanci in drugi burševci pa so še drugi dan (v ponedeljek) popoldne po mestu rogovilili. Naposled pa so se dali zapeljati v svojo društveno hišo na Trgu, kjer se je imelo nadaljevati pirovanje; vsaka dijaška zveza ima namreč svojo hišo, in nekatere izmed hiš, ki so last dijaških društev, so prave palače. A predno so se ustavili pred svojo hišo, jih je moral kočijaž še trikrat peljati okolo spomenika vojvode Ivana Friderika Velikodušnega, ustanovitelja jenskega vseučilišča (l. 1558.). Prevozniku se je pač na obrazu videlo, da mu je vse to početje že preneumno, pa je modro molčal ter, ne da bi zinil, molče prenašal in izvrševal dijaške ukaze. —

Tisti prijazni Saksonec v Paradižu, h katerega mizi sem bil prisedel, je bil pravi hrust. Bil je jako zgovoren; toda moral sem včasih silno napeto prisluškovati, ker je govoril pristno saksonščino. Povedal mi je še marsikaj o šegavosti, pa tudi oblastnosti jenskih dijakov, kako so pravzaprav gospodje v mestu, in mestni očetje si jim ne upajo nič reči. Nekoč, ko so jim hoteli prikrajšati njih akademijske svoboščine (l. 1792.), so uprizorili pravcati štrajk, in petsto dijakov je zapustilo Jenou ter se naselilo v neki vasi med Weimarom in Erfurtom. Vdali so se šele potem ter se vrnili, ko so jim potrdili vse stare pravice. Takisto so se izselili dijaki l. 1822. v Kalo (Kahla, mestece vojvodine altenburške ob Zali, ustanovljeno proti Slovanom), in meščanje so jih morali za božjo voljo prositi, da so se vrnili. Po takih uspešnih štrajkih ni čudo, da poznajo dijaki svojo veljavo.

Orjak v »Paradižu« mi je tudi s ponosom pravil, da je služil pri gardi v Potsdamu, da se je udeležil vojne leta 1870. in 1871. proti Francozom ter da je bil med zmagovitimi Nemci v Parizu. Kar oči so se mu svetile, ko je oživil nekdanje spomine . . . Tradicije o slavni vojni, žive in v kamenu in bronu uvekovečene, je pač v Nemcih takisto vse polno kakor v Francozih revanšne ideje.

Saksonec, ki je bil železničar po poklicu, mi je vedel marsikaj zanimivega povedati tudi o železnicah, o njih centralizaciji po državi, o boju pruskih državnih železnic s saksonskimi, v katerem gotovo da zmagajo pruske, češ, da je naravni zakon, da veliki požro male, in spravil je v zvezo s tem zakonom zadnji veliki finančni polom v

Lipsku; pojasnil mi je izraz D-Zug in L-Zug v nemških »kurirjih«; L-Zug da pomeni Luxuszug, a D-Zug Durchfahrtszüge, to so brzovlaki, ki se liki naši kurirni vlaki ustavljajo le na najvažnejših postajah . . .

Moral sem naposled pustiti zgovornega Saksonca, ker se je bližala osma ura, a ob osmih in pol se je imel pričeti otvoritveni večer »ferialnih kurzov«, zaradi katerih sem bil pravzaprav prišel v Jeni.

* * *

Napotim se proti »grajski kleti« (Burgkeller), kjer je bil napovedan sestanek udeležencev počitniških tečajev, ali recimo krajše, ferialnikov.

»Burgkeller« je sredi notranjega mesta, tik starodavne mestne glavne cerkve sv. Mihela. Priznati moram, da so mi imponirale starodavne mestne stavbe jenske, častitljivi ostanki prastarih časov, nekatere še iz predreformacijske dobe, druge pa priče ljudskih verskih bojev. »Burgkeller« sam je zgrajen v robatem renesanskem slogu; glavna vrata so okroglo obokana, a pod postranskima dolbinama na obeh straneh vrat sta vzdani konsoli. Takšnih starih hiš je v Jeni še dosti.

Že pred grajsko kletjo samo je bilo jako živahno; na prostem so bile mize in stolice in okoli njih dijaki — Arminci; kajti »grajska klet«, prvotni sedež nemškega burševstva, je sedaj last društva »Arminija«, toda v prvem nadstropju je javna restavracija.

Visoko pritličje je pravi vzor dijaške »knajpe«. Tu je tudi arminska soba (Arminierstube), okičena s podobo Fritza Reuterja (slavnega zlagatelja poezij — veseloiger — v niženemškem narečju), s podpisom pesnika samega:

»Die Welt ist anders geworden, ich fühl-s.
Der Ernst tritt an Stelle des fröhlichen Spiels.
Wo einst ich gejubelt in jungen Jahren,
Hängt man mich jetzt auf in ergrauten Haaren«.

Udeležencem ferialnih tečajev je bila za ta večer in za vse sledeče večerne shode prepuščena velika dvorana v prvem nadstropju. Opravljena je v nemškem slogu, ki je po Nemškem dandanes silno priljubljen takisto v arhitektoniki kakor v ornamentiki ter nudi gostilničarjem še to udobnost, da izhajajo brez potratnega perila; stari Nemci niso pogrinjali svojih miz in prtičev svojim gostom tudi niso dajali, in tako se v staronemški opravljenih gostilniških sobah mize

nič ne pogrinjajo, a prtiče dobe gosti — papirnate, okrašene z reklamskimi naznanili.

Ko sem stopil v sijajno razsvetljeno ter z zelenjem odičeno dvorano, je bilo že vse polno »ferialnikov«, in še vedno so prihajali, gospe in gospodje, mladeniči in osiveli možje.

Zvedel sem bil že v Ljubljani, da pojde v Jenó tudi kolega z ondotnega učiteljišča, ki ga pa osebno nisem poznal. Kako naj ga najdem med tolikimi udeležniki, kako naj se mu dam spoznati? In vendar bi se bil tako rad precej seznanil z edinim rojakom med tolikimi tujci. Ko sem se še oziral po širni dvorani, motril raznolike, meni vseskoz neznane obraze ter ugibal, kam naj bi prisedel, pristopi k meni ter se mi predstavi nihče drug nego — ljubljanski kolega, ki me je že poznal po licu. Peljal me je k svoji mizi, okolo katere so se bili — slučajno ka-li? — znašli Italijan z liceja v Trstu ter učitelj in učiteljica iz Dolenje Avstrije. Naj takoj tu povem, da smo si bili Avstrijci, dasi različne narodnosti, kmalu dobri prijatelji; Niževavstrijec — meščanski učitelj v Floridsdorsfu pri Dunaju — mi je zatrjeval, da našo slovensko, oziroma italijansko nemščino laže razume in raje posluša nego saksonsko in druga malo razumljiva nemška narečja. Celó dva avstrijska Poljaka — Galičana — sta se pozneje priklopila našemu avstrijskemu kolu, in tako je bila vsa avstrijska delegacija v lepi složnosti združena izven dveh nemških radikalcev, ki se nam nista niti približala; a vsi drugi — devetorica, med njimi učiteljica iz Scheibbsa na Dolenjem Avstrijskem — smo se pred razhodom celo skupaj fotografirali. Tržaški kolega je imel izvrsten amaterski aparat; pomagal pa nam je sestaviti skupino in sprožiti stroj učitelj Luksemburžan, napol Francoz, napol Nmec, vesela, odkrita duša; oklenil se je bil nas, ker smo bili kakor on katoličani, a presedale so mu kakor nam protestantovske arogantnosti, ki smo jih občutili tembolj, ker smo bili v silni manjšini napram nemškimi, angleškimi, skandinavskimi in ameriškimi protestantom. — Neprisiljena avstrijska solidarnost, provzročena pod pritiskom vnanjih razmer, pa mi je vdihnila misel, da bi se centrifugalne težnje, ki se sedaj pojavljajo v Avstriji, pod vnanjim pritiskom hipoma izpremenile v centripetalne.

Ko sem govoril o nas Avstrijcih, to sem mislil Avstrijce »kat' eksochen«, v ožjem zmyslu, kajti Ogri, med njimi menda tudi kak Slovak (? Kowarik, Porubszky) ali Hrvat, so igrali nam nasproti inozemce ter so se združili v posebno skupino, ki je v zapisniku udeležencev jenskih kurzov naslovljena: »Ungarn, Croatien, Slavonien.«

Kot »kuriosum« naj navedem, da Srbi — bila jih je četvorica — so dali v »listi udeležencev ferialnih tečajev« svoja imena tako-le transkribirati: Bicklowitsch Rudolf, Jowanović Jowan, Kretschkowitsch Michael, Petrowić Johann! »Bicklowitscha«, profesorja v Požarevcu, sem zategadelj prijel, pa se je izgovarjal, da sicer Nemci ne bi njegovega imena prav čitali!

Dvorana je bila že natlačeno polna. Tudi naši bodoči predavatelji so bili že skoro polnoštevilno zbrani okolo častne mize v gorenjem koncu dvorane: profesorji in privatni docentje, večinoma seveda z vseučilišča v Jeni, pa tudi iz Vratislave (1) in Kristianije (1), potem pastori, seminarski (t. j. učiteljski) ravnatelji in učitelji, nekateri s svojimi ženami in drugimi ženskimi sorodnicami. A načeloval je tej mizi reditelj tega večera, duša vsega podjetja, znani pedagoški pisatelj, profesor pedagogike na vseučilišču v Jeni — prof. Viljem Rein; tudi njegova žena, hči in sin so bili navzoči ter takisto v ferialne kurze vpisani.

Bila je že deveta ura; po napolnjeni dvorani se je že valil gost dim, in jeziki so se bili že precej razvozlali, ko se je dvignil profesor Rein. Dasi je že postaren, je vendar še jako čvrst in elastičen mož. Z vrčkom trkajoč ob mizo, je velel »silentium«, pozdravil s primernim govorom in dobrodošlico ferialnike, ki so se zbrali iz vseh delov sveta v obilnejšem številu nego lani in prejšnja leta; raztolmačil je na kratko pomen in namen ferialnih tečajev v Jeni, ki ne namerjajo samo, njih udeležnikom nadomestiti ali izpopolniti nedostatno akademiško izobraženost, ampak jim nudijo tudi priliko, si razširiti duševno obzorje v živahnem medsebojnem občevanju omikancev, prišlih iz raznih narodov in delov sveta. Obetal je, da on in tovariši vse store, da se nam Jena in kurzi omilijo, in izrazil je uverjenje, da po štirinajstih dneh, ko se razidemo, bomo pritrčili pesmi, ki veli:

»Und in Jena lebt sich's bene,
Und in Jena lebt sich's gut.«

V teh par tednih pa naj se smatramo za ude ene velike družine ter delujmo vzajemno brez ozira na narodnost, vero in državljanstvo. In da se pospeši ta vzajemnost, nas pozove, naj se drug drugemu predstavimo tako, da se vsi zaporedoma, od njega počenši na desno, vzdignemo ter imenujemo svoje popolno ime in bivališče po vzorcu: »Viljem Rein, Jena.«

In sledilo je predstavljanje »en masse«, ki je bilo dovolj zanimivo. Natančno si razložil sicer iz raznolikih glasov, visokih in

globokih, čistih in zamolklih, moških in ženskih, malokatero ime, a toliko si vendar lahko pogodil, da so bili poleg večine nemških udeležencev iz vseh nemških pokrajin tudi mnogi zastopniki angleškega, ameriškega, švedskega, ruskega, holandskega, avstrijskega, ogrskega učiteljstva; iz Transkavkazije in Armenije ter celo iz skrajnjega orijenta, iz prosvetoželjne Japonske so bili prihiteli profesorji in dijaki. Vseh skupaj je bilo v »zapisniku ferialnikov« izkazanih 247 udeležencev; seveda na otvoritvenem slavju niso bili vsi prisotni.

Japoncev je bilo vseh skupaj petorica, zgolj majhne, šibke, drobne postavice, umazano-rumene polti, svetlo-črnih las ter črnih, nebujnih brčic; a bili so videti inteligentni ter so se nosili in vedli popolnoma evropski; večinoma so nastopali v črni salonski opravi. A na domu, kjer so bivali združeno, so se oblačili po domače, v ohlapne zelene halje ter mehke papuče, in dočim so bili v javnosti silno tihi in skromni, so bili doma baje dokaj glasni, a nemški čitati in govoriti so se glasno učili, a včasih tudi zapeli kako domačo pesem, katere melodija je bila dovolj čudna. Družili se niso z nikomer. Tisti prvi večer so bili došli precej pozno ter niso dobili ugodnega sedeža; stisniti so se morali nekam v kot. A ker je bil med njimi tudi profesor cesarske plemenitaške šole v Japanu — tako mi je pravil pozneje sam profesor Rein — so bili solidarni Japonci silno užaljeni in se poznejših skupnih večerov in izletov niso več udeleževali. V kolegije pa so prihajali jako marljivo, posedli vsi skupaj v kak kotichek ter bili ondu videti s svojimi umazano-rumenimi obrazi kakor silhuete, celo podobni tistim figuram na japonskih slikarskih izdelkih. — Velikana po mojih dosedanjih izkušnjah Japonci menda nimajo med seboj, in v krutem boju za obstanek jih more le rešiti duševna premoč, sicer bode po njih. —

Naj se mi oprusti ta digresija o Japoncih, toda le-ti so prezanimivi, nego da bi mogel kar tako mimo njih. —

(Konec prihodnjič.)

Književne novosti

»Matica Srpska« u Novom Sadu je dala svojim članom za leto 1901. doslej nastopne knjige: Letopis Matice Srpske v 4 zvezkih, knjiga 205—208; izmed »Knjig Matice Srpske«: Život Dra. Jovana Subotića (Avtobiografija), prvi deo: Idila; Agrarni pokreti u starom Rimu s osobitim obzirom na današnje naše poljoprivredne prilike napisao Dr. Gjorgje Dera. To pa še niso darovi za celo leto; pride še Letopisa knjiga

S potovanja v Jenó.

Spisal V. Bežek.

(Konec.)

Medsebojno predstavljanje se je bilo izvršilo, a pričela se je šumna govorica in veselo žvenketanje kozarcev med znanci, ki so si bili še pred malo trenotki tuji. A tedaj je zopet posegel vmes reditelj profesor Rein ter nas pozval, naj po stari dijaški navadi tudi katero zapojemo. Kako je elektrizoval s tem opominom celo starejše, že osivele nemške gospode, katerim so se morda zopet obujali že napol pozabljeni spomini izza dijaških let! Posegli smo po knjigi »Deutschlands Liederschatz«; pred vsakega gosta je bil namreč že preje položen na mizo po en izvod, in sicer drugega nje zvezka, obsegajočega na 100 straneh »222 Commers- und Studentenlieder-Texte«. Prof. Rein pa nam je ukazal odpreti na strani 11. ter zapreti 10. pesem; učitelj Schönmann iz Augsburga, šegav veseljak, je sedel h klavirju, intoniral; prof. Rein je zaklical v saksonskem narečju: »Das Lied steicht« (t. j. steigt), in po širni dvorani je mogočno zadonela že zgoraj navedena po Turingiji priljubljena pesem »An der Saale hellem Strande . . .«

Duhovi so se vedno bolj razvneli, in prof. Rein je moral precej močno trkati z vrčkom ob mizo, kadar si je hotel narediti »silentium«, da nam je povedal kaj potrebnega, kar se je nanašalo na predavanja, ki so se imela pričeti drugi dan ob osmi uri. Toda priznati mu moram, da je vrlo skrbel tudi za izpremembo in zabavo; kajti vmes smo na njegov poziv tudi parkrat trčili v ime dobrega začetka ter zapeli še par okroglih, izmed katerih sem si zlasti zapomnil zaradi pristno dijaške šegavosti tisto o veseljaškem muzikašu, ki ga je hotel ob Nilovem bregu požreti krokodil. »Das Lied steicht!« je velel prof. Rein, a mi smo zapeli:

»Ein lust'ger Musikante marschierte am Nil,
O tempora, o mores!
Da kroch aus dem Wasser ein grosses Krokodil,
O tempora, o mores!
Der wollt' ihn gar verschlucken, wer weiß, wie das geschah?
Jucheissasa, otempotempora!
Gelobet seist du jederzeit, Frau Musika!«

Pesem pa dalje tako pravi, da si je vedel godec pomagati; začel je drsati po svojih starih goslih, in tedaj je krokodil hočeš nočeš, moral plesati. A ž njim vred so se spuštile v ples tudi vse piramide ter se vrtele in vrtele, da so se naposled zvalile — na krokodila ter ga ubile, a rešeni godec se je vesel šel krepčat v bližnjo gostilnico. Pesem pa tako-le pravi:

»Und als die Pyramiden das Teufelsvieh erschlagen —
 O tempora, o mores! —
 Da ging er in ein Wirthshaus und sorgt' für seinen Magen —
 O tempora, o mores!
 Tokayerwein, Burgunderwein, wer weiß, wie das geschah?
 Jucheissasa, otempotempora!
 Gelobet seist du jederzeit, Frau Musika!«

Tedaj so se otajali tudi najresnobnejši možje, in nisem bil menda jaz edini, ki si je dejal, da je to »bonum omen« — dober začetek. Jaz sem si se zdel pomlajenega za dvajset let ter se živo zamislil v svoja velikošolska leta. —

Toda poudarjajoč, na se drugi dan že ob osmih zjutraj sestanemo na resno delo, je reditelj kmalu po enajstih zaključil zborovanje ter odšel s svojim štabom; a gostje, večinoma tisti dan došli iz daljnjih krajev ter utrujeni od dolge vožnje, so se hitro za njim porazgubili.

In začelo se je resno delo!

Književne novosti

Knjige »Družbe sv. Mohorja« za l. 1902. so lep dar našemu ljudstvu v pouk in razvedrilo. Iz »kole darja« razvidimo, da šteje letos družba 76.110 udov, torej par tisoč manj nego lani. Ta minus je tako malenkosten, da ne pomenja veliko, vendar ga ni prezirati, nego poverjeniki naj pazijo, da v bodoče ne pojde dobra stvar stalno navzdol! Mi s svojega svobodomiselnega stališča sicer nismo čisto zadovoljni z nekaterimi knjigami in nekaterimi spisi, toda odkrito priznavamo, da je družba sv. Mohorja za izobrazbo našega ljudstva velikanske važnosti. Kar misliti si ne moremo, kaj bi bilo z duševno hrano širokih, zlasti kmečkih mas, ko bi mahoma prenehala ta popularna književna zadruga. Tudi številnejši narodi, nego je naš, nimajo kaj podobnega, kakor je družba sv. Mohorja. Vemo tudi dobro, kako težko je dobiti primernih rokopisov, ki se ne iztresajo iz rokavov, nego jih je treba pisati in to pisati tako, da bi jih naše ljudstvo razumelo. Knjige Mohorske so tudi vsem našim sovražnikom živ argumentum ad hominem, da naše ljudstvo

S potovanja v Jenou.

Spisal V. Bežek.¹⁾

Rakor se vsi počitniški tečaji jenski vrše pod egido slovitnega pedagoga Viljema Reina, takisto je bilo tudi njegovo predavanje »o splošni didaktiki« središče vsega podjetja; poslušala ga je večina kurznihi udeležencev, in zategadelj so bile baš njegove ure najsplošnejši »rendez-vous« vseh ferialnikov, domačih in inozemskih. Predaval je v veliki dvorani hotela »Deutsches Haus«, ki je menda največja v celi Jeni; a bila je redoma »dubkom« polna, vsaj prvi teden. Tedaj si se baš pri njegovih urah lahko seznanil z učiteljstvom vseh omikanih narodov evropskih in tudi neevropskih. Držali so se namreč docentje tudi pri teh ferialnih predavanjih obične akademske »četrtnke«, in v tej četrti ure je bilo najživahnejše občevanje. Hranim celo kopico posetnic nemških, angleških, ameriških in drugih učiteljev, s katerimi sem se pri teh urah seznanil; zlasti sem se sprijaznil z Angležem Mr. A. E. Stylerjem (reci: Stajlerjem), privatnim učiteljem jezikov (teacher of Languages) v Londonu, ki pa biva 20 km daleč od notranjega mesta »City«; a dasi je bil diplomiran učitelj francoščine in nemščine, je vendar nemški z vidnim naporom, četudi precej pravilno govoril, in nama Slovencema se je čudil, češ da govoriva nemški kakor rojena Nemca. In vendar sem baš v Jeni med pravimi Nemci čutil, koliko mi nedostaja do pristne nemščine, in da mi le-ta ni prešla v meso in kri niti po več nego tridesetletni pasivni in aktivni rabi v šoli. Tu se mi je vsililo ali pravzaprav utrdilo prepričanje, da imamo Slovenci v kljub tisočletnemu občevanju z inorodnimi sosedi še vedno toliko specifiške, slovenske lastnine v svojem jeziku in značaju, da nam je Levstik bridko krivico delal z očitkom, da smo ponemčeni do kosti in mozga . . .

Točno ob četrti na devet je vstopil prof. Rein ter se elastiški vzel na oder, a ferialniki, katerih splošne simpatije si je bil že prejšnji večer pridobil s spretnim vodstvom simpozija, so ga burno pozdravili. A on je po vljudnem poklonu na levo in desno takoj pričel predavanje z nagovorom: »Meine Damen und Herren!«

No, sem si mislil, v Jeni pa so celo šolpiki šarmantni napram nežnemu spolu; in res je ona galantna razvrstitev obeh spolov v

¹⁾ Glej str. 859. in 860. lanskega »Zvona«.

nagovoru v jenskih tečajih stereotipna; ni eden izmed predavateljev je ni kršil, in če se je ravno kateremu zareklo, je takoj svoj pregrešek popravil, rekoč: »Meine Damen und Herren!« Celo njih program ima na čelu naslov: »Ferienkurse in Jena für Damen und Herren.«

Prof. Rein je dober govornik, in njegov glas je prikupljiv in jasen. Predaval je prosto, in ker je jako razločno govoril ter ob važnih obratih svojega izvajanja vedno povzemal ter ponavljal in pa ustno dokazovanje podpiral z beležkami na tabli, tedaj je bilo čisto lahko slediti njegovim dedukcijam. V tem me je živo spominjal Miklošiča, ki je bil, kakor je sploh znano in pripoznano, ne le velik učenjak, ampak tudi izvrsten pedagog, in primerjajoč njega z drugimi tedanjimi profesorji filologi, sem ga nehote primerjal s Sokratom, a nekatere njegove kolege s sofisti . . .

Konec ure je žel prof. Rein burno pohvalo; a način pohvale mi ni ugajal: ploskali so mu. In ta rokoplosk se je poslej ponavljal vedno in vedno, pri koncu vsake ure in tudi pri vstopu in sicer pri urah vseh docentov, dasi v različnih gradacijah, ki so bile prav značilno merilo za uspeh vsakega predavanja. Baš zategadelj se mi je videlo ploskanje kot nekako kritikovanje in zatorej nedostojno, in po moji sodbi bi ga bili morali docentje zahvalno, toda odločno odkloniti.

O posamnih predavanjih, njih razvrstitvi in vrednosti, ni da bi tu govoril; sporočil sem itak o njih in še sporočim drugod; tu naj podam samo nekaj splošnih opazk. Docentov je bilo mnogo (24) in še več kolegij, in kdor je hotel vse izkoristiti ter tekati od predavatelja do predavatelja, je moral poslušati od osmih zjutraj do ene ure popoldne ter potem zopet od dveh pa do sedmih zvečer.

Tedaj se je učenost lahko zajemala z veliko žlico, poreče cenjeni čitatelj. Toda vrednost predavanj je bila jako različna; ne le, da niso imeli vsi docentje daru, da bi bili tako živahno in zanimivo predavali kakor pedagog Rein ali geolog Walther ali naravoslovec Detmer, katere je vse vprek hvalilo — tudi znanstveni višek poedinih kolegij je bil silno različen. Popolnoma kos svoji nalogi so bili pravzaprav le vseučiliški profesorji in docentje, a nekateri njih pomagači in trabantje — učitelji in protestantovski popje — so zaman zavijali prozorno plitkost v brezkončno zgovornost. Vrhu tega so protestantje porabili ferialne tečaje kot ugodno priliko za propagando za neko evangeljsko diakonijsko društvo, s katerim so v zvezo spravili vprašanje o ženski izobrazbi in vzgoji vobče.¹⁾

¹⁾ Diakonise so nekake protestantovske redovnice, ki se bavijo s strežbo bolnikov, rešitvijo propadlih ženskih in vzgojo zanemarjenih otrok.

Rekli smo že, da je prof. Rein duša vsega podjetja. S ferialnimi tečajji namerja menda zlasti širiti svoja pedagoška načela, a s tem glavnim namenom strinja ob enem drugo svrhu, ki mu zlasti privabi mnogo udeležencev izmed ljudskih učiteljev — nadaljevalne izobraževalne tečaje. Zategadelj obsegajo le-ti razen pedagoških predavanj tudi naravoslovna, zgodovinska, filozofska, teološka (evangeljska) ter jezikovna predavanja (nemščina za inozemce). Kakor je gotovo našim pedagogom znano, zavzema prof. Rein s svojimi pristasi kot herbartovec (Jungherbartianer) posebno čudaško stališče, in starejši naši učitelji se gotovo še spominjajo njegovih polemik z Dittesom v osemdesetih letih prejšnjega stoletja (l. 1884. in sled.). Še dandanes zagovarja prof. Rein tisto Herbartovo oziroma Zillerjevo teorijo o mišljenskem pouku (Gesinnungsunterricht), o koncentraciji mišljenskih snovi (Gesinnungsstoffe) ter o osmerih kulturnih stopinjah človeštva, katere bi moral baje vsaki poedini gojenec v osmih šolskih letih takisto predelati, kakor se je po njih povzpelo vesoljno človeštvo v dolgi dobi kulturnega razvoja od prvega začetka pa do današnjega viška. Kakor bistri čitatelj uvidi, je v tej teoriji neki Darwinov nauk prestavljen na pedagoška tla ter uporabljen v pedagoške svrhe. Toda o vsem tem ne namerjamo tu govoriti, ker vemo, da vse to razen pedagogov nikogar ne zanima; nego samo to hočemo poudariti, da prof. Rein poleg vse svoje enostranosti vendar varuje svojemu sistemu vednostni značaj, ga ogrinja z nekakim filozofskim plaščem ter mu izkuša celo vdihniti novega mladega življenja, podkrepljajoč nauk o kulturnih stopinjah z Darwinovimi teorijami.¹⁾ A njegovi trabantje — njegovi »vadniški učitelji«, bi mi rekli, a Nemci jih imenujejo »Seminarlehrer« — se niti ne zavedajo, na kako šibkih nogah stoji ves novoherbartski pedagoški sestav, ker njegovih mej nikoli niso niti prekoračili, ker so bili v njem vzrejeni in vzgojeni.

¹⁾ Kdor se želi poučiti o bistvu pedagoškega sistema starejših in mlajših Herbartijancev in o njega hibah, temu priporočamo živahno, celo ostro pisano brošuro: »Die Schule Herbart-Ziller und ihre Jünger vor dem Forum der Kritik. Beiträge zur Geschichte, Entwicklung und Kampfweise der neuesten Richtung in der Paedagogik und zum Streite zwischen Dittes und den Zillerianern. Von Dr. H. Wesendonck — Saarbrücken. Wien und Leipzig 1888. Verlag von A. Pichlers Witwe & Sohn.« V isti zalogi je izšel tudi spis, ki mu je bilo prisojeno častno darilo, in iz katerega se lajik najlože pouči o vzgojeslovnih težnjah Herbartove šole, pod naslovom: »Die wissenschaftliche Paedagogik Herbart-Ziller-Stoys in ihren Grundlehren gemeinverständlich dargestellt und durch Beispiele erläutert. Für Erzieher, Leiter und Lehrer niederer und höherer Schulen. Gekrönte Preisschrift von Dr. G. Fröhlich.« Sedmi natisk je iz l. 1901.

Ko so tako navdušeno ponavljali vsa gesla svojega mojstra Reina, so se mi videli kakor tisti »ciceroni« v velikih mestih, ki poznajo pač izvrstno samo svoje mesto, a si morda domišljujejo, da so geografi, ali pa kakor tisti papigasti razlagatelji delov človeškega trupla, iz voska prepariranega (v anatomskih muzejih), ki se zde sami sebi menda anatomi. Posebno priskutil in obenem smilil se mi je radi svoje dolgočasne patetičnosti in servilnega ponavljanja Herbartovih in Reinovih fraz dr. Just, šolski ravnatelj v Altenburgu, ki je predaval prvi teden (od 5.—12. avgusta) »nauk o vzgoji nramnega značaja«. Ker je obenem grozno maziljeno, resnobno in dolgočasno otrobe vezal, mu je avstrijska naša kolegija nadela celo prikladen priimek, češ, da je on »petrificiran« nramni značaj.

Vprav diskreditiral pa je pedagoške kurze Tr...r, bivši učitelj, sedaj ravnatelj in lastnik (!) vzgojnega zavetišča »Sophienhöhe« pri Jeni. Napovedal je bil šesturno predavanje (po eno uro na dan od 5. do 12. avgusta) o »abnormnih pojavih v duševnem življenju otroškem«, tedaj o predmetu, ki je sedaj na dnevnem redu, in katerega so se polastili zlasti severnoameriški in za njim tudi evropski pedagogi. Uvod niti ni bil slab; živo nam je g. Tr...r naslikal bedo onih mnogih otrok, ki kali poznejših psihopatiških nepopolnosti prineso že na svet po krivdi staršev, zlasti očetov, pijancev in razuzdancev: pravi podedovani greh — »erbliche Belastung«, kakor veli nemški tehniški izraz. In odtod da izvirajo vse one duševne bolezni, ki so dandanes skoro epidemski razširjene. Toda predavatelj se ni dolgo držal načrta, v katerem je obetal, da nas seznaní najpreje z raznimi nepopolnostmi otroške duše — »psychopathische Minderwertigkeiten« jih imenujejo Nemci — a potem da nas pouči, kako je treba ravnati s tako deco, doma in v šoli, in kakšnih zavodov bi še bilo treba zanjo. Naštevajoč vzroke psihopatiških pojavov, je prišel tudi do alkoholizma in pa do preobloženosti moške šolske mladine po onih starših, katerih najbolj vroča želja je, da bi omogočili svojim sinovom pristop k enoletnim prostovoljcem. A sedaj se je mož vrtel kakor veščča okoli luči v časovnem krogu alkoholizma in enoletnega prostovoljstva, da smo se strmeč pogledovali, kam vse to meri. In s propagando proti alkoholizmu in pritisku k enoletnemu prostovoljstvu je ubil par ur, a

¹⁾ Prim. n. pr. dr. Frid. Tracyja knjigo o »psihologiji detinstva«, ki je v nemškem prevodu dr. J. Stimpfla izšla v Lipskem v zalogi E. Wunderlicha (l. 1899.). Predgovor nemškega prelagatelja je zanimiv zatogadelj, ker nam v njem z imeni in številkami dokazuje, kako skrbno se neguje v Severni Ameriki otroško dušeslovje.

šest ur je bilo celemu predavanju odmerjenih. Menda mu je došel do ušes glas o splošni nezadovoljnosti njegovih poslušalcev, kajti šestega predavanja, v katerem itak ne bi bil zmagal premnoge prej zamujene tvarine, niti ni bilo, nego povabil nas je za tisto popoldne v svoj zavod za slaboumne otroke na griču na južnovzhodni strani mesta, imenovanem »Sophienhöhe«. Odzvalo se nas je vabilu do petdeset ferijalnikov; kot pristen antialkoholist nas je pogostil g. J. Tr . . . r v svoji krasno ležeči, v švicarskem slogu zgrajeni vili z mlekom, kavo in s slatino. Dasi so bile počitnice, je bilo v zavodu še kakih petnajst otrok — slaboumnih dečkov in deklic iz najboljših rodbin raznih narodov. A tudi te prilike g. J. Tr . . . r ni porabil, da bi nas bil na otrokih samih, ki nam jih je predstavil, in s katerimi se je vpričo nas razgovarjal, poučil o njih dušnih hibah in o njih zdravljenju in vzgoji, nego je začel zopet moralizovati o pogubnem vplivu alkohola na možganske stanice in pa o — enoletnem prostovoljstvu. Tedaj so se premnogi posetniki drug za drugim izmuznili ter »po francosko« odšli. On pa je otvoril debato na prosti esplanadi na vrtu pred zavodom, odkoder je bil krasen razgled na Jenó, na Zalsko dolino ter na bojišče jensko in auerstädtško na nasprotni strani doline. Rekel je, da je pripravljen odgovoriti na razne interpelacije svojih poslušalcev. Že preje sem mu bil jaz prijavil ugovor, zakaj se on ni dotaknil, naštevajoč duševne otroške defekte, nikotizma in otroške kaje ter neke mladinske bolestne strasti, o katere razširjenosti in pogubnih posledicah zdravniki vedo toliko groznega pripovedovati. Takoj mi je rekel, da zdravniki pretiravajo, ter obljubil, da mi »coram publico« odgovori v sledeči debati na vrtu. Odgovora nisem dočkal; vnela se je brezkončna debata med gospodarjem in preostalimi gosti, skoro samimi ljudskimi učitelji, o vprašanju, kako naj bi se uravnale šole za silo (Nothschulen), katerih pomen ni da bi ga tukaj razkladal. Nemški ljudski učitelji so se mi tu odkrili kot jako spretni govorniki — čemur se niti ni čuditi, če se pomisli, da jim je vladati z enim samim jezikom — a ta njih spretnost jih zavaja do brezkončne gostobesednosti in morečega praznomlatja. Vkljub svoji slovenski potrpežljivosti in vljudnosti so mi začela kar tla goreti pod nogami, in odkuril sem jo z ljubljanskim g. kolegom nekako okolo polosme ure zvečer. A debata o šolah za silo se je baje zaključila ob devetih. — Hudobni jeziki pa so trdili, da g. J. Tr . . . r z vsem svojim predavanjem o »psihopatiških nepopolnostih« in z vabilom na »Sophienhöhe« ni nič drugega namerjal nego čvrsto reklamo za svoj zavod.

Bojim se, da sem se že predolgo mudil pri pedagogiki in pedagoških vprašanjih ter zlorabljal blagovoljnih čitateljev potrpežljivost; toda nadejam se, da dobim njih odvezo, ker vem, da so baš vzgojevalna pitanja na dnevnem redu javne diskusije ter smejo spričo tega računati tudi na zanimanje širših krogov. Meni je stalo tudi do tega, da poudarim in utemeljim svoje stališče glede ferijalnih tečajev v Jeni napram kolegu rojaku, ki se jih je z menoj vred udeležil ter o njih izpregovoril v 3. in 4. številki letošnjega »Popotnika«. Nasproti njegovi, po mojem mnenju premili, pavšalno-dobrohotni sodbi o »počitniških tečajih v Jeni« se mi je zdelo potrebno, malo ostreje razdeliti solnce in senco. Zato pa mi bodi dovoljeno, preden zaključim to poglavje, izreči kratko svojo sodbo ne le o jenskih, nego o počitniških tečajih vobče.

Po prizadevanju g. urednika »Lj. Zvona«, ki na široko odpira predale svojega lista vsem prosvetnim svrham, stremečim po ljudski izobrazbi, vedo že tudi »Zvonovi« čitatelji, da je dandanes že jako močna struja, ki teži za tem, da naj se veda in učenost popularizuje in demokratizuje, in tudi vseučilišča, doslej izključna last duševnih aristokratov, ki so »beati possidentes«, in katerih geslo je bilo »odi profanum vulgus et arceo« — naj odpro na stežaj svoja vrata, ali še bolje, njih docentje, magistri in doktorji naj gredo »na ulice in trge« predavat, in vseučilišče naj postane ljudsko izobraževališče — »University extension«. Tudi jaz priznavam, da je to krasna ideja, ki bo še veliko sadu obrodila, a sodim, da nasproti pretiranim nadejam je umestno nekoliko skepticizma. Baš poset jenskih tečajev me je uveril, da je vsa osnova ferijalnih kurzov jako dvomljive vrednosti, vsaj onih kurzov, ki namerjajo neakademikom v kratkem času — v par tednih — nadomestiti in pribaviti akademiško izobrazbo. Ta svrha se meni zdi nedosežna. Sadovi izobrazbe, pravi grški pregovor, so sladki, a pot do njih je dolga in trnjeva. To poudarjajo tudi nasprotniki Reinovi ter dokazujejo neuspešnost celega podjetja; a prof. Rein, ki se je baš navedenega očitka v svojem predavanju tudi dotaknil, se je opravičeval in tolažil s tem, da je tisti ugovor sicer resničen, a da počitniški tečaji nudijo obilo priliko osebnega spoznavanja imenitnih mož in medsebojnega živahnega občevanja ljudi raznih krajev in narodov in s tem množino izobraževalnih momentov. To je vse res, a na svoje oči in ušesa sem se uveril, da neakademski udeleženci in oni, ki se niso nalašč za predavanja že preje pripravili, kmalu omagajo pod množino in globino gradiva, ki ga jim akademiki nudijo; opazil sem, da je že po prvih dneh zanimanje silno

pojemale, in že konec tedna jih je premnogo odšlo, a zvršetek že plačanih predavanj jih je prav malo čakalo; odšli so, tolažeč se, da vse to, kar bi imeli še poslušati, veliko bolje in laže najdejo v tiskanih knjigah dotičnih predavateljev. Odločno je torej svariti ljudske učitelje pred sangvinsko nadejo, da si po počitniških tečajih v Jeni ali v Volšpergu, ali kjer si koli bodi, nadobavijo nedostajajočo jim akademsko izobrazbo.

S to trditvijo pa ferijalnim kurzom ne odrekam vsake veljave. Praktične važnosti je njih svrha, omogočiti bivšim akademikom nadaljevanje strokovne izobrazbe, zlasti profesorjem srednjih šol, ki spričo naporenega šolskega pouka ne utegnejo zasledovati razvoja svoje stroke ter tako brez svoje krivde zaostanejo v znanstveni izobrazbi. Največjega pomena pa so pedagoški tečaji in med njimi v prvi vrsti Reinovi v Jeni zategadelj, ker z novimi izumitvami in izpopolnitvami na metodiškem polju seznanjajo širše kroge, zlasti srednješolske in ljudskošolske učitelje. Kakor moderne vojaške uprave vedno zboljšujejo orožje svojim armadam, tako mora tudi napredno učiteljstvo vedno stremeti za izpopolnjevanjem svoje metode. In pisatelj teh vrstic smatra za največji dobiček svojega potovanja v Jeni priliko, da se je praktiški, na licu mesta, v Reinovi vadnici seznanil s tisto »upodabljajoče-razvijajočo« metodo, ki mu je bila kot »elementarna«, »genetiška« ali »hevristiška« iz teorije že davno znana, a živo nje bistvo mu je jasno postalo stoprv po živi praksi, a sedaj je veren nje pristaš. Toda dovolj o tem; saj o omenjeni metodi sporočim obširneje drugje.

* * *

S prvim tednom je bila večina pedagoških predavanj, katera so bila vsaj meni pravi vzrok potovanja v Jeni, zvršena razen eno-urnega kolegija prof. Reina samega, in tako sem se sedaj oddahnil od naporenega dela; preostajalo mi je poslej dovolj časa, da sem si natančneje ogledal kraj in ljudi, mesto in okolico, bližnjo in daljnjo. Pa tudi o zgodovini Jene sem se utegnil sedaj poučiti iz prebogate nje literature.

Ko so se Slovani ob času splošnega preseljevanja narodov pomikali trdo za Nemci proti zapadu, tedaj so prednje njih straže prodrle celo do Frankovskega in Turinškega, in tendenciozni g. Freytag v prvi povesti svojih »Pradedov« (Die Ahnen) mnogo govoriči o lokavosti in grozovitosti srbskih vojvod v boju z Nemci. No, tiste prednje straže so že davno legle v grob, in njih današnji potomci so pristni Nemci — Saksonci in Turingi — a slovanskih sledov je

še dandanes vse polno po Turinškem kakor po Saksonskem, namreč krajevnih imen slovanskega izvora. Celó najbolj klasiški mesti nemškega slovstva — Jeno in Weimar — so ustanovili preklicani Slovani. V jensko pokrajino so prišli Srbi ali Vendi, kakor jim pravijo Nemci, l. 634., in slovanske grobove z mrljiškimi darili so našli pri Klein-Rommstedtu in Taubachu. A Turinško je — trde Nemci — dandanes »srce nemških dežel« (das Herz Deutschlands)!

V zgodovini Jene pa niso samo strani, ki so popisane z zlatimi črkami ter pripovedujejo o čudovitem razvoju vseučilišča, ki ga je obiskovalo n. pr. sredi 18. stoletja več nego dvatisoč dijakov (a dandanes šteje čez osemsto dijakov ter blizu sto učiteljev) ter o zlati dobi nemškega slovstva, ki je nerazdružno spojena z imeni: Weimar, Jena, Goethe, Schiller; za zlatimi črkami se vrste v povestnici jenski tudi jeklena pismena, ki njenega imena nič manj ne proslavljajo, dasi na celo drug način. Na visoki planoti na severozahodu od Jene in pri štiri ure oddaljenem Auerstädtu je Napoleon dne 14. oktobra 1806. l. popolnoma uničil prusko in z njo združeno sasko armado!

* * *

Ko je spustil Schiller med »Ksenijami« ostro pšico o »vedi«, češ:

»Einem ist sie die hohe, himmlische Göttin, dem andern
Eine tüchtige Kuh, die ihn mit Butter versorgt«,

ne vem, ali jo je bil naperil tudi proti vrlim »špispurgarjem« jenskim; toliko pa je gotovo, da ima za ves svoj materijalni procvit zahvaliti Jena takisto »almo mater« kakor Monakovo svoje kronane mecenate, pokrovitelje umetnosti in umetnikov; Monakovo si kuje rumenjake iz umetnosti, a Jena iz učenosti.

Ni bila edina lep dan obetajoča jutranja megla, ki me je silila, ko sem poštoval po jenskih ulicah, vedno in vedno, naj primerjam megleno Jeno z Ljubljano, nego bili so za tisto vzporejanje, kakor sem že namignil, še drugi vzroki. Tudi Ljubljana se poteza za vseučilišče; in zadnja vseučiliška debata v državnem zboru je pokazala, da ni tako brezupno to njeno prizadevanje. Koliko gmotnega dobička — da ne govorim o moralnem — bi imela od njega; stavim, da v petdesetih letih bi narasla na stotisoč prebivalcev. --

Vseučilišče nikjer ne ostane osamljeno; tudi v Jeni mu je prirasla množina vzgojnih, prosvetnih in znanstvenih zavodov. Najprvo naj omenim pedagoški vseučiliški seminar, katerega ferijalne tečaje

poseča od leta do leta več udeležencev vseh narodov iz vseh delov sveta. To ti je edini tak zavod na vsem Nemškem, in ž njim je spojena vadnica s tremi razredi (Ober-, Mittel-, Unterstufe), s šolskim vrtom, šolsko delavnico, šolskim kopališčem in šolskim muzejem; a vodstvo prireja tudi šolska potovanja (Schulreisen) in šolske večere za starše (Elternabende). Ustanovil je pedagoški seminar dr. Karel Volkmar Stoy, znani herbartovec, leta 1844., a predstojnik mu je prof. Rein izza l. 1886.

Z vseučiliščem je v zvezi tudi poljedelska velika šola s poljedelskim muzejem. A srednjih šol ima Jena celo vrsto. Nova meščanska šola pa ima tako luksurijozno poslopje, da se mu je sam Bismarck čudil, ko je posetil Jeno dne 30. in 31. julija l. 1892., ter rekel, naj bi si vsako mesto prizadevalo, mladini podariti tako lep dom.

Da je pri tako razvitem šolstvu z vseučiliščem na čelu za duševno zabavo in izobrazbo, znanstveno in umetniško, poskrbljeno v Jeni kakor v nobenem enolikem mestu, to je naravno, in odveč bi bilo naštevati dolgo vrsto društev, družb in zvez, klubov in tečajev, ki zbirajo okolo sebe zlasti v pozimskem času članove iz vseh slojev. Celo tri »prostomaltarske lože« premore Jena; njih imena so: »Carl August zu den 3 Rosen«, »Friedrich zur ernsten Arbeit« in »Akazie am Saalstrande«.

Dovolj o prosvetnih institutih, a z ozirom na Ljubljano, ki se mi je za mojega bivanja v Jeni vedno vsiljevala v spomin, češ, naj jo primerjam z Jeno, moram vendarle še omeniti neki jenski zavod, zlasti zategadelj, ker je pred kratkim sam urednik tega lista sprožil misel o potrebnosti take naprave (javne ljudske knjižnice) za Ljubljano. V mislih imam »javno čitalnico« jensko (Oeffentliche Lesehalle), ki je največja na Nemškem; premore več tisoč zvezkov iz vseh strok in več nego tristo časnikov in časopisov. Po statističnem izkazu jo poseča vsak tretji branju vešč (t. j. več nego 15 let star) Jenčan. Čitalniške sobe, v katerih so na razpolaganje časniki in časopisi, poseti na leto več nego 60.500 čitateljev, a letni stroški znašajo na leto okroglih 15.000 mark.

* * *

Umetnost in veda imata kakor obrtnost zlato dno, smo rekli, samo znati je treba skrivnost, kako se jima pride do dna; Jenčanje so vešči tej tajnosti, in Jena ni samo učena, ampak tudi bogata. O nje imovitosti ne pričajo samo čedne in celo krasne vile, katerih je vsa polna bližnja mestna okolica, in nasproti njih številu naj se Ljubljana s svojo edino kotažo proti Tivoliju kar skrije.

Tudi obrtnost jenska je močno razvita. Pospešil jo je zlasti neki Karel Zeiss, ki je pred kakimi petdesetimi leti z malimi delavci zasnoval »optiško delavnico«. Iz njegove ustanóve (Carl Zeiss-Stiftung) se vzdržuje velikansko tvorniško podjetje, pri katerem sodeluje razen mnogih trgovcev in znanstvenih strokovnjakov še tisoč optikov, mehanikov, ključalničarjev, mizarjev i. t. d. S Zeissovo ustanovo je v zvezi steklarnica tvrdke »Schott in drugovi«, ki preskrbuje skoro vse evropske dežele s steklom za optiške namene. —

Da je v vseučiliškem mestu s tako razcvelim šolstvom gotovo tudi knjigarstvo in tiskarstvo jako razvito, to je lahko ugeniti, in imena Costenoble, Frommann in Doebereiner so poznavateljem nemškega knjigotrštva dobro znana.

Razen z mnogimi drugimi modernimi ustanovami se ponaša Jena tudi s krematorijem, t. j. s sežigalnico za mrličé. Zgradili so ga l. 1898. na novem kopališču v kljub temu, da obstoji krematorij v bližnji Goti že izza l. 1877., in ima dosti opravila; razen protestantov iz sosednjih pokrajin se dajo ondod tudi katoličani iz Bavarske sežigati. Tako mi je zatrjeval čuvaj krematorijski, ki mi je drage volje jako natanko pojasnjeval vso uredbo, vse nadzemeljske in podzemeljske prostore; le-ti so bili še gorki, kajti malo poprej so bili nekoga sežgali, in njegovi ostanki so bili še videti skozi stekleno okence v železnih vratih. Čuvaj mi je tudi povedal, da je sedaj navada, pozemske ostanke po sežigu shraniti v žaro, a žaro vdlati v votel kamenen steber, ki je obenem spomenik na grobu; le-ta je na ta način pravzaprav »kenotaphium«; pokazal mi je precej takih s stebri okrašenih grobov izza najnovejšega časa. Zanimala me je tudi cena; čuvaj je trdil, da sežig sam ne stane več nego 60 mark.

* * *

Ker sem tako postopal po Jeni ter povsod videl znake bujnega gmotnega in duševnega napredka, so se mi često nehotoma obrnile misli tja na daljnji jug, kjer je neko mesto, še nekoliko večje po številu prebivalcev nego Jena, obdarovano s tolikimi prirodnimi krasotami, zlasti z milim podnebjem, a glede ljudske živahnosti zaostaje za Jenó kakor kaka vas; to je naša avstrijska Nica — Gorica. Kdo bi zameril Nemcem, da s ponosom vzklikajo: »Wie haben wir 's so herrlich weit gebracht!« kadar jih prižene v mrzlih zimskih mesecih, ko njih domovino pokriva mrka megla in led in sneg, tisto staro-germansko hrepenenje v divne naše kraje; kako krasna narava, si pač mislijo, a kako ubogi ljudje! In pri takih refleksijah se mi je zbujala zavist, in inako se mi je storilo.

.....